

Fredning af insekter i Danmark – mål og midler

af NIELS HAARLØV

(With a summary: Preservation of insects i Denmark – aims and means).

Dateret den 23. maj 1969 fik følgende medlemmer af »Entomologisk Forening« brev fra foreningens formand, dr. phil. S. L. Tuxen, hvori han takkede for »deres villighed til at indtræde i det lille fredningsudvalg, som Entomologisk Forening har dannet«: K. Arevad, F. Bangsholt, H. Enghoff, O. Karsholt, B. Overgaard Nielsen og N. Haarløv, med sidstnævnte som udvalgets formand.

Baggrunden for formandens skrivelse var en generalforsamlingsbeslutning fra den 30. april 1969, hvor det vedtoges at oprette det af bestyrelsen foreslåede fredningsudvalg med opgave »at forsøge i videst muligt omfang at bevare uændret de levesteder for fremtiden, der rummer karakteristiske udsnit af den danske insektfauna. Arterne på sådanne lokaliteter behøver ikke nødvendigvis at repræsentere sjældne former; det er den samlede insektfauna, inkl. de almindelige arter og de levevilkår, der forudsætter denne, man vil forsøge at bevare. Som eksempler kan nævnes insektfaunaen på strandenge, skrænter, uforurenede vandløb o. lign.«

At henlægge et sådant fredningsinitiativ netop til »Entomologisk Forening« må vel nærmest kunne motiveres ud fra ordlyden af foreningens formålsparagraf: At virke for Entomologien i Almindelighed og for Kendskab til den danske Fauna i Særdeleshed. Uden en bevarelse i videst muligt omfang af den danske insektverden får sidste del af sætningen jo intet reelt indhold. Foruden med insekter arbejder udvalget også med tusindben og spindlere.

ARTSFREDNINGER

Når man tidligere diskuterede insektfredning, tænkte man især på forbud mod indsamling af bestemte arter. Ret til en sådan fredning af bestemte

Fredning af insekter i Danmark

insektarter i hele landet eller i bestemte områder var – og er – lovfæstet, men for insekternes vedkommende kun udnyttet i ét tilfælde nemlig for eghjorten på Æbelø. Ganske vist har vi også en anden artsfredning, nemlig af sommerfuglen *Parnassius mnemosyne*, men denne er administrativ fredning, hvor det altså ikke er staten, men ejeren – Jægerspris Stiftelse – der er bestemmelsens håndhæver (Spärck, 1961). Desværre mislykkedes imidlertid begge fredninger.

Især i vore sydlige nabolande findes derimod endnu flere eksempler på enkeltfredninger af insektarter, hvad nok først og fremmest skyldes, at der blandt deres insekter, i modsætning til vore, er arter, som står højt i kurs på den internationale insektbørs, og derfor er udsat for så stærkt et indsamlingspres, at man mener, det først og fremmest er denne faktor, der truer arternes eksistens, og derfor specielt må imødegås.

At motivere på saglig basis ønsket om at frede en bestemt art er iøvrigt ikke så helt let. Sjældenhed i sig selv er ikke et tilstrækkeligt kriterium, idet dette jo blot kan være udtryk for, at artens samtlige livskrav ikke kan tilfredsstilles hos os, og at den derfor af helt naturlige årsager alligevel vil uddø før eller senere. De fleste af vore arter er vel netop af den grund relativt sjældent forekommende, men kan jo iøvrigt i nabolande, hvor livsvilkårene blot er lidt anderledes, forekomme i antal. Kan overhovedet en art, der ellers trives godt i et område, udryddes blot som følge af særlig intensiv indsamling af imagines? Vi tvivler derpå, men lader iøvrigt spørgsmålet stå åbent til diskussion. Nyttehensynet som fredningskriterium kan derimod være aktuelt, således som det jo f. eks. er praktiseret igennem biloven til beskyttelse af honningbier mod ansvarsløs insekticidanvendelse, ligesom arten som forskningsobjekt kan anføres til grund for fredning.

Artens æstetiske værdi kommer også ind i fredningsbilledet, og sikkert har dette netop været en meget væsentlig tilskyndelse til i sin tid at frede eghjorten og *Parnassius mnemosyne*. Men selvfølgelig kan så subjektiv en vurdering ikke gøre krav på en større offentligheds positive interesse – insekter er jo ikke populære på samme måde som f. eks. fugle og blomster er det!

Alt i alt vil enkeltartfredninger nok således blive vanskelige at gennemføre i Danmark, og vi har derfor ikke lagt dette synspunkt til grund for vort arbejde. Kan man derimod kombinere de entomologiske fredningsønsker med botaniske, ornitologiske, landskabsmæssige o. s. v., ville meget være opnået, og det kan man jo netop, når man erkender, at det, som før nævnt, er levestedet – biotopen – det gælder om at bevare uændret mere end opstilling af forbud mod indsamling – hvad jo iøvrigt mere vil være

rettet mod entomologerne selv end offentligheden som sådan. Og måske bør man gå videre og fremhæve, at ikke blot status quo skal opretholdes, men at områderne skal forvaltes således, at de bliver yderligere tiltrækkende for også nye arter.

Denne indstilling er imidlertid ingenlunde udvalgets egen opfindelse. Selve naturfredningsloven bygger bl. a. herpå, og ældre fredninger, »Entomologisk Forening« har været indblandet i, som f. eks. bevaringen af en række vandløb, egekrat og heder, er baseret på samme tankegang. Så tidligt som i 1928 frededes f. eks. hele Vorsø i Horsens fjord, hvor naturen siden da har fået lov til at udvikle sig med et minimum af menneskelig indgriben. Øen har dermed fået et særpræg inden for den østjyske naturs ramme, der må friste til indsats fra entomologers side.

FREDNINGSUDVALGETS INDSATS

Med etablering af fredningsudvalget har vor forening yderligere ønsket udadtil at markere, dels at foreningen har en afgjort interesse i at være medbestemmende i landskabsplejen, dels at entomologiske fredningsønsker ikke bør negligeres, men sidestilles med botanikeres, ornitologers, vildtbiologers og andres.

I de godt 2 år, vi nu har eksisteret, har vi i forbindelse med offentlige institutioner samarbejdet med »Danmarks Naturfredningsforening«, »Naturfredningsrådet« og de forskellige fredningsplanudvalg rundt omkring i landets amter. 16 sager har vi ekspederet for disse institutioner, hvilket bl. a. betyder, at vi i løbet af 1972 vil have gennemgået hele landet for entomologisk fredningsværdige områder. I f. eks. den publicerede disponeringsplan for »Vestsjællands Naturpark« (1970) og den tilsvarende »Generel Landskabsplan for Ribe Amt« (1970) har vore bestræbelser allerede sat sig tydelige spor.

Fra privatpersoner har vi modtaget og behandlet 12 henvendelser og med gode resultater. Egentlig havde vi troet, at vi netop fra entomologisk interesserede privatpersoner ville have fået et betydeligt større antal opfordringer til at formidle overfor ejere eller administratorer af fredningsværdige områder. En biotop, med sit særlige insektliv, der blot er af størrelse som et mindre vandløb, et stendige eller levende hegn, en gruppe træer o. s. v. er tilstrækkelig til at motivere en henvendelse til os. Endnu har vi ikke rejst nogen fredningssag, men er selvfølgelig indstillet på at gøre det om fornødent.

Fredning af insekter i Danmark

FREDNINGSPRINCIPPER

For nu at prøve på at give et lidt mere konkret indtryk af, hvad udvalget anser som væsentlige retningslinier i dets fredningsarbejde, vil jeg tillade mig at citere nogle af de generelle afsnit i et par af vore skrivelser til forskellige af fredningsplanudvalgene.

Nedenstående redegørelse refererer til før omtalte »Vestsjællands Naturpark« (8.9.1969):

»Ud fra et mere generelt entomologisk synspunkt vil vi fastslå, at hovedparten af de i naturparken aktuelle områder er skabt igennem menneskets dyrknings- og driftmetoder igennem flere menneskealdre. Dette har sat sit tydelige præg på landskabets udformning og er bl. a. baggrunden for det insektliv, som udfolder sig her.

På de særlig bevaringsværdige områder er det derfor af betydning ikke blot at konservere landskabet, men i lige så høj grad at bevare de traditionelle dyrkningsformer. Får et område lov til at henligge blot i få år i »naturlig tilstand«, vil vegetationen radikalt ændre karakter, og der vil snart fremkomme et ganske uspecifikt busk- og kratsamfund, som senere vil afløses af skov. I takt hermed vil insektlivet ændre sig bort fra det fredningsværdige.

Som eksempel på ovenstående traditionelle dyrkningsformer kan nævnes: kvæghold på strandenge, fåregræsning på havskrænter og lignende tørre områder, kreatur- og hestegræsning på skovenge.

Da baggrunden for at frede et område som det nævnte netop skyldes, at der her ved vekselvirke mellem menneske og natur er skabt forholdsvis stabile dyre- og plantesamfund, må ændringer i det hele taget frarådes mest muligt, også fordi der ved indgreb ét sted i landskabet kan opstå uforudsete forandringer andetsteds.

Som eksempel på ovenstående kan fremhæves: tilbageholdenhed i anvendelse af pesticider, mådehold i gødsning (gradvis eutrofiering af vandløb), ingen tilladning af spildevand eller kloakvand til vandløb eller søer (hvis dette alligevel er nødvendigt, må man forlange fjernelse af såvel organiske stoffer som gødningssalte), bevaring af skovbryn, stendiger, levende hegn og af særprægede træer eller bevoksninger, selv om de økonomisk ikke er rentable. Specielt rummer meget gamle træer en rig og særpræget fauna, som de fleste steder nu vanskeligt kan overleve på grund af rationelle driftsformer.

Vi finder det endvidere rimeligt, at der overalt i naturparken opsættes skilte med tegninger og tekst af insekter o. a. med forklaring af udseende og levevis, samt motivering for hvorfor de og den omgivende natur ønskes bevaret.

Iøvrigt vil entomologer i det store og hele følge botanikerne i deres fredningsønsker, p. g. a. insekternes naturlige afhængighed af planterne. Ikke mindst i denne forbindelse er det rimeligt at fremhæve, hvorledes det er det varierede landskab med de mange randpartier, der huser den art-rigeste insektfauna«.

Havskrænternes insektliv er for entomologer meget vigtige indsamlings- og studieområder. For skrænterne ved Roskilde Fjord og Isefjord har vi fremført følgende (5.12.1969):

»For skrænterne under ét gælder det, at der her særligt tydeligt er et snævert samspil med vegetation, klima og insekter resulterende i, at de insektarter, der findes på havskrænterne, rummer et stort antal af indikatorarter for tørre, varme lokaliteter (»Storebælts-dyr«), der af samme grund er sjældne i den øvrige del af landet, og hvis øvrige geografiske udbredelse strækker sig langt mod syd og sydøst for Danmark.

Endnu må man dog sige, at skrænt-faunaen er ufuldstændig udforsket. For fremtidigt forskningsarbejde og indsamling er det derfor meget vigtigt, at ikke mindst disse lokaliteter bevares uændret så vidt muligt.

Dette kræver, at færdsel herpå af mennesker indskrænkes mest muligt, men at husdyrhold til fjernelse af evt. fremspirende busk- og trævegetation derimod vil være velkomment«.

Hedemoser er ligeledes særdeles værdifulde områder og for Sønderjylland har vi noteret dette (19.11.1970):

»Landsdelens værdifuldeste lokalitetstyper er hedemoserne, af hvilke samtlige i det foregående nævnte dækker relativt så store arealer, at de er nogenlunde uafhængige af omgivende terræns direkte indflydelse. Følgelig har der her kunnet udvikle sig insektpopulationer specielt tilknyttede hedemosernes vegetation, jordbundsforhold m. m., og det i et omfang, der ikke findes tilsvarende i den øvrige del af landet. Det bør også fremhæves, at det er blandt moseinsekterne, man især har påvist arter med nordgrænse i Danmark.

Vi henstiller derfor helt generelt til fredningsmyndighederne, overalt hvor der påtænkes iværksættelse af afskrælning, afvanding o. lign. kultiveringsbestræbelser for sådanne arealer da nøje at overveje, om de økonomiske fordele herved står mål med de naturhistoriske værdier, landsdelen samtidig vil miste«.

En særlig høj bevaringsprioritet har vi givet områder, der ligger i nærheden af undervisningsinstitutioner. For Sorø kommune er dette udtrykt således (21.1.1970):

»I det foregående er der nævnt en række naturområder i Sorø kommune,

Fredning af insekter i Danmark

som »Entomologisk Forening«s fredningsudvalg skønner er fredningsværdige.

Dette er især motiveret ud fra ønsket om, at disse områders insektliv må bevares som studie- og indsamlingsområder for eftertiden. Der tænkes her bl. a. på biologilærerne fra omegnens skoler, at de kan have ekskursionsmål og hente lejrskoleopgaver indenfor en rimelig rækkevidde fra skolerne, på de lokale naturhistoriske foreninger og sammenslutninger, samt på den videnskabeligt arbejdende entomolog, at han her har til disposition naturområder, hvis ændringer i al væsentlig grad vil være af naturgiven art, og som derfor kan benyttes til basis for langsigtede, flerårige undersøgelser«.

Hvad vi søger at dæmme op for i landskabsudnyttelsen kan f. eks. udtrykkes ved disse to citater fra rapporten vedrørende henholdsvis Slotslyngen og Rønneegnen på Bornholm (15.3.1971):

»Fra entomologisk side må vi anbefale, at yderligere aktivitet ikke fremmes. Sommerhusbebyggelsen må ikke udvides, turisttrafikken kanaliseres ad så vel anlagte veje og stier, at de besøgende ikke i for høj grad fristes til at sprede sig over hele området og endelig igen, som det næsten allervigtigste, at der ikke sker forurening af vandløbene«.

»Vedrørende det åbne land stiller sagen sig vel lidt anderledes, fordi der fra Rønne kan rejses rimelige krav på en udnyttelse af disse områder til specielt rekreative formål.

Vi vil dog henstille, at der ved anlæggelse af campingpladser o. lign. tages hensyn til områdets insektliv, således at der imellem de udnyttede partier kan henligge arealer i nogenlunde uberørthed. Særlig vigtigt er det for insekterne, at den oprindelige flora i videst omfang bevares, og det gøres bl. a. ved, at der ingen tilplantninger sker, at turisternes slid begrænses til anlagte stier og veje, og at affald o. lign. ikke får lov til at spredes ud over terrænet og dermed skabe en gødskningseffekt (eutrofiering), som vil kunne ændre vegetation og dyreliv radikalt og i en mere banal retning«.

FREDNINGSPERSPEKTIVER OG FAUNISTIK

Først må vi fremhæve, at udvalgets virksomhed ville have været totalt blokeret, om ikke der havde været en række hjælpsomme entomologer rundt omkring i landet, hvis viden vi har kunnet øse af. Af selvsyn kender vi jo kun et fåtal af de biotoper, vi behandler.

Alligevel må vi desværre erkende lidt for mange huller i vor viden. Visse områder som Bornholm og Frederiksborg amter mener vi, der er så

nogenlunde dækning for, mens derimod f. eks. Vejle-, Ringkøbing-, Storstrøms- og Sønderjyske amter i entomologisk henseende har store hvide pletter på kortet.

I det hele taget har vi indtryk af, at dansk faunistik med tilhørende biotopkendskab er en stagnerende gren af entomologien. Vi nærer faktisk et forfængeligt håb om, at vi netop igennem vor mangelfulde arbejdsindsats måske kunne medvirke til en genopblussen af interessen for faunistik. Måske man engang i fremtiden kunne oprette et entomologisk register fælles for alle danske entomologer og arbejdende på tværs af de nuværende foreningsrammer?

De nyligt publicerede Danmarkskort (Lyneborg, 1971) skulle give bedre muligheder end tidligere. Med de moderne hulkortsystemer o. lign. har vi gode muligheder for dels at arkivere dels hurtigt at orientere os i selv omfattende materialesamlinger. Oplysninger fra museernes og privates insektsamlinger skulle også gerne indarbejdes heri. Hvis det kunne lykkes, havde man skabt basis for en landsomfattende faunistisk forskning, der kunne arbejde på linie med, hvad f. eks. F. Bangsholt og S. Kåber har påbegyndt.

Ligeledes vil man kunne nå frem til økologisk vel karakteriserede biotoper, hvor man så kan overveje at anlægge langtidsundersøgelser, således som det for tiden udføres i »Hestehaven« ved Kalø under ledelse af Zoologisk Institut, Århus Universitet. Og når man da synes, at arbejdet bliver lidt for rutinepræget her syd for Skagen, kan man jo passende begynde med den grønlandske insektverden!

SUMMARY:

Preservation of insects in Denmark – aims and means.

In 1969 The Entomological Society of Copenhagen set up a Board consisting of six members to consider all problems concerning the protection of insects, myriopods and arachnids in Denmark.

The work is based on the concept that the presence or disappearance of a species is a result of the degree to which its ecological requirements are fulfilled. Protection of insects may, therefore, be defined as maintenance or improvement of the ecological status of their biotopes. Present interests thus are not directed towards a single species, but towards populations of common as well as of rare species and to their environment.

Till now the above mentioned Board has compiled a list of almost all Danish biotopes known to harbour populations of interest to collectors, taxonomists, zoogeographers, and teachers of biology. This information is placed at the disposal of the Government and Municipal Authorities and thus may be consulted when preservation schemes for different parts of the country are to be investigated.

Fredning af insekter i Danmark

Besides the compilation of the above material, owners and administrators of valuable biotopes have also in some cases been directly contacted in order to prevent eradication of particular biotopes.

Since a knowledge of the Danish fauna is imperative to the motivation of insect protection measures, it is the hope of the Board that this aspect will arouse interest from wider circles than is now the case.

LITTERATUR

Lyneborg, L., 1971: Et arbejdskort til brug for faunistiske undersøgelser i Danmark. Ent. Meddr, 39: 68–70.

Spärck, R., 1961: Fredning af insekter. I: Jeg ser på insekter (red. A. Nørrevang og T. J. Meyer), p. 282–283. Politikens Forlag.

Forfatterens adresse/Author's address:
Zoologisk Institut, Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole,
Bülowsvej 13, 1870 København V, Danmark.